

Uz jubilej prve rezolucije o bh. arhitekturi iz 1911. godine

Ko je ugasio VANCAŠEV PLAMEN?

Tužno, ali, čini se, istinito - ovakva nas arhitektura i odnos prema našim gradovima najvjernije ocrtavaju. U prljavštini i zapuštenosti naših gradova odražava se mnogo više od tranzicijskih i ekonomskih problema

Aida Abadžić - Hodžić

Ove se godine zao-kružuje stogodišnjica od rezolucije koju je, kao saborski poslanik, podnio ugledni arhitekt Josip pl. Vancaš (1859-1932) Bosanskom saboru 1911. godine, a koja se odnosila na zaštitu arhitektonskog naslijeđa i autohtone graditeljske baštine. Podnošenje rezolucije vremenski je podudarno sa sve ozbiljnijim zanimanjem gostujućih arhitekata u Bosni i Hercegovini za potpunijom valorizacijom oblikovnih i funkcionalnih prednosti tradicionalne, osmanske stambene arhitekture i njenim mogućim usaglašavanjem sa principima modernog arhitektonskog vokabulara. U mnogim svojim elementima - od čistih, ritmičnih volumena kubusa kuće, njene promišljene, i sa ambijentom usklađene, pozicije u urbanom i pejzažnom ambijentu pa sve do polifunkcionalnosti unutrašnjih prostora koji su, uz pomoć musandera, a mnogo prije pojave američkih ugradbenih ormara, omogućili čudesne transformacije jedne i iste prostorije u razne namjene, a prema višeslojnoj dinamici svakodnevnih životnih potreba - tradicionalna osmanska stambena arhitektura pružala je plodno vrelo moguće kreativne sinteze.

Bosanski slog

Upravo strani arhitekti, poput Ernsta Lichtblaua, studenta jednog od najuglednijih tadašnjih bečkih profesora i arhitekata Otta Wagnera, ostali su, prilikom studijskih posjeta Bosni, fascinirani mogućnostima susreta autohtone bosanske arhitekture i tada savremene evropske arhitekture ka oblikovanju univerzalnih graditeljskih vrijednosti. Lic-

htblauove studije, iz kojih će on razviti i prototip savremene bosanske kuće-vile, bile su svojevrsna prolegomena za teorijski i praktični rad Josipa Vancaša, Josipa Pospisila i Rudola Tönniesa, prije svih, a koji je vodio definiranju tzv. bosanskog sloga u arhitekturi. Ovakav stav označio je otvoreni poziv na uvažavanje graditeljske baštine i prekid sa importiranim, prvenstveno neohistorijskim stilovima od kojih je emfatična primjena upravo neomaurskog stila za značajan broj javnih građevina (vijećnica, hotela, željezničkih kolodvora, banja i sl.) kao i za arhitekturu bosanskih paviljona na velikim svjetskim izložbama (Beč, 1898. ali i kasnije, između dva svjetska rata) jasno, između ostalog, otkrivala karakterističan pristup evropskog orijentalizma. Primjenom oblika karakterističnih za mozarapsku ili magrebsku arhitekturu, neomaurski stil zacrtavao je obrise Bosne kao egzotične, daleke, drugačije zemlje koja je rasplamsavala i gicala maštu zapadne uprave i snažila njenu civilizatorsku misiju. Riječima Saida, ovakav pristup bio je "način mišljenja, sustavna disciplina snagom koje je evropska kultura bila u mogućnosti kontrolirati - i čak proizvoditi - Orijent politički, sociološki, vojno, ideološki, znanstveno i imaginativno u vremenu nakon prosvjetiteljstva, a kojim je evropska kultura zadobila snagu i identitet, postavljajući se nasuprot Orijentu kao nekoj vrsti surrogata i, čak, mračnog ega".

Pionirske korake Vancaša, Pospisila, Tönniesa ohrabrio je i ugledni njemački arhitekt i historičar umjetnosti Cornelius Gustav Gurlitt (1850-1938), koji je na svom putovanju kroz Bosnu naglasio važnost misli o tome da "ar-

MOGUĆNOSTI

Upravo strani arhitekti, poput Ernsta Lichtblaua, studenta jednog od najuglednijih tadašnjih bečkih profesora i arhitekata Otta Wagnera, ostali su, prilikom studijskih posjeta Bosni, fascinirani mogućnostima susreta autohtone bosanske arhitekture i tada savremene evropske arhitekture

hitektura raste iznutra", "u skladu sa narodnim duhom i regionalnom graditeljskom tradicijom". Ali, iako je spomenuti Vancašev znalački, plemenit i visoko odgovoran čin, obavezao Zemaljsku vladu njegovim prihvaćanjem na

Lichtblauove studije iz kojih će razviti i prototip savremene bosanske kuće-vile

Josip Vancaš Hotel "stari grad", 1909

poduzimanje niza konkretnih mjera (poput popisa arhitektonskih objekata i spomenika, njihovog snimanja pa čak i pripreme određenih poreznih olakšica za gradnje u tzv. bosanskom slogu), on u konačnici nije dao većih rezultata na terenu.

Nemoguća misija

Odjeci ove plemenite i važne misije odzvanjali su i u godinama nakon Drugog svjetskog rata, ponajprije u teoriji i praksi Grabrijana, Neidhardta, oplemenili su opus Džuvica, doveli do svjetske slave izvanredne projekte doajena bh. arhitekture, akademika Zlatka Ugljena, a u čijem je opusu princip uvažavanja genius loci dobio i svoju sinhronu, postmodernu rezonancu. Često je spominjana jedinstvena ambijentalna zadatost Sarajeva, njegov oblik prirodnog amfiteatra koji traži odgovoran i znalački pristup, pažljivo i promišljeno usklađivanje. Danas, kada su, pogotovo posljednjih decenija, nepovratno izgubljene čitave urbane cjeline, njihov

sklad, mjera i izvorni oblik, u vremenu u kojem se sa sve manje odgovornosti i znanja, a gotovo proporcionalno toliko bahatosti i neznanja destruiraju ono malo što je od urbanog tkiva u BiH preostalo, čini se gotovo nemogućom misijom da bi razgovor o ovoj važnoj stvari bio predmetom znanja i kompetencija današnjih političkih predstavnika. Naravno da svako novo vrijeme donosi svoj ritam življenja, svoje potrebe i zahtjeve, ali upravo se u osjećaju mjere i u relaciji odnosa prema nečemu što samo naslijedili i što nas duži, odaje inteligencija i znanje. U tek nekoliko uspješnih arhitektonskih realizacija (i interpolacija) posljednjih godina, poput pojedinih projekata Vuk-Zeca, ostala je živom nada da oni titraji, rasplamsani početkom prošlog stoljeća, a koji su pozivali na odgovornost djelovanja, i dalje ostaju živim.

Tužno, ali, čini se, istinito - ovakva nas arhitektura i odnos prema našim gradovima najvjernije ocrtavaju. U prljavštini i zapuštenosti naših gradova odražava se mnogo više od tranzicijskih i ekonomskih problema. I kada se čini da pred silinom problema koji nas guše ništa više nema smisla, ostaje ipak zadatak struke da podsjeti na ove važne datume (koji su u našoj stvarnosti mnogo više od tek značajnijih jubileja u kulturnoj historiji) i da upozori na propuste. Glas koji se možda slabo čuje, ali drži živom nadu o potrebi djelovanja - ono, u što nas najglasnije žele uvjeriti da nema smisla. Kada bi svako iz svoje domene radio svoj posao najbolje moguće i odgovorno, Vancašev plamen danas bi već narastao u buktinju, a svako javno djelovanje postalo bi političkim činom u izvornom značenju ove riječi.